

СУБ'ЄКТИВНІ СТАВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Муліка К. М.

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського
eka.mulika@gmail.com

Вимоги до вчителя у зв'язку із дистанційним навчанням в умовах COVID-19, активізацією суб'єктної позиції замовників освітніх послуг швидко змінюються, деякі – суперечать сформованим позиціям та соціальним настановам учителів. Так, вимоги повідомляти державні служби про випадки булінгу або невиконання батьками своїх обов'язків дисонують з вимогами адміністрації школи «всіляко уникати конфліктів» та інші. Педагоги не встигають «особистісно конструюватися» – 57% респондентів сприймають конфлікт як фізичну та вербальну агресію, деструктивне явище (Дзюба, 2018). Уникнення, страх або реактивний напад, як захисний механізм учителя в умовах суперечностей, блокує реалізацію когнітивних, емоційних та поведінкових навичок на розв'язання конфлікту.

Труднощі взаємодіяти у конфлікті є загрозою для біо-психо-фізичного здоров'я не лише вчителя, а й інших учасників освітнього процесу. Окрім того, неконструктивні стратегії поведінки вчителя в конфліктній ситуації (ігнорування, конфронтація, конформізм тощо) можуть інтеріоризуватися учнями як соціально задані зразки вирішення комунікативних проблем. Наразі не існує згоди щодо того, що обумовлює компетентність, більш глибокого вивчення потребують власне психологічні аспекти, які акумулюють потенціал, що є необхідним для реалізації знань, умінь, навичок у різних контекстах життєдіяльності особистості. Визначене значення і характер конфліктологічної компетентності (КК) особистості вчителя – як психологічної конструкції, що представляє людину в її цілісності, невіддільності від життєвого контексту, є вирішальним кроком до узгодження зусиль на конструктивне розв'язання конфліктів в освіті.

Мета дослідження – встановити наявність, роль та місце у вітчизняних та міжнародних моделях КК особистості – ставленневої складової. Визначити психологічний зміст категорії «ставлення», як психічного потенційного, що об'єднує супідрядні їй складові та мобілізує реалізацію конфліктологічних знань та умінь у різних життєвих обставинах.

Методика та організація дослідження полягає у використанні методів: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння: документів з державних інформаційних порталів України (станом на квітень 2020); публікацій з питань

психології міжнародних організацій (4)¹, вітчизняних та зарубіжних науковців щодо структури конфліктологічної компетентності (за пошуковою системою Google, 2002-2020). На основі виокремлення та аналізу у 11 соціально-психологічних моделях КК ставленнєвої складової, здійснена систематизація цих моделей за спільними ознаками.

Ключовими компетентностями вважаються автономна дія, інтерактивне використання засобів та здатність функціонувати в соціально гетерогенних групах. Остання включає конфліктологічну компетентність, як готовність успішно взаємодіяти з іншими, співпрацювати, розв'язувати конфлікти (Definition and Selection..., 2002). У працях зарубіжних фундаторів компетентнісного підходу, первинних методичних виданнях в українській освіті з цієї проблеми – ключові (надпредметні) компетентності, визначаються як поєднання комплексу знань, умінь, навичок та ставлень (також у розумінні «цінність», «відношення»), набутих протягом засвоєння всього змісту освіти. Психологічне «ставлення» людини (attitude), становить невід'ємну складову особистісної компетентності, що мобілізує прояв знань та навичок у діяльності (Rychen & Tiana, 2004; Пометун, 2004; Бібік, 2004).

У ключових документах України, відповідно до яких відбувається реформування освіти на компетентнісних засадах, у структурі компетентності чільне місце відводиться знанням, умінням, навичкам. Проте, на відміну від первинних наукових публікацій, натомість «ставленню» – «способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися»²; «відношення»³, що стосуються ситуації»⁴. Результати навчання відокремлюються від «компетентностей» здобувачів освіти та розуміються як сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей здобувачів освіти⁵. В наукових дослідженнях, присвячених проблемі розвитку КК особистості, також вивчаються «цінності», «здібності», «мотивація» та інші – всі ці феномени є специфічними проявами суб'єктивних ставлень особистості, але відсутність в тезаурусі сучасної української психології загальноприйнятого варіанту їх категоризації створює своєрідний семантичний плюралізм у вивченні ставленнєвої складової КК особистості.

Виходячи із актуальності проблеми готовності людини ефективно

¹ Рада Європи, ЮНЕСКО, Організація європейського співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (IBSTPI)

² Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 509). Режим доступу з екрану 22.04.2020 р.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

³ Існує два варіанти перекладу російського «отношения»: «відношення» та «ставлення», при цьому перший має більш широкий зміст (просторові, кількісно-відносні розміщення та психологічні, економічні, родинні відносини), а другий, – «ставлення» – стосується суто психологічного плану. відношень. Це дає підстави українським науковцям використовувати поняття «ставлення» як аналог поняття «психологічні відношення».

⁴ Про основні компетенції для навчання протягом усього життя. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18.12.2006 р. Режим доступу з екрану 22.04.2020: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975?find=1&text

⁵ Про затвердження стандарту початкової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України 21.02.2018 р. № 87. Режим доступу з екрану 22.04.2020: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>

взаємодіяти у гетерогенному суспільстві, вітчизняні та зарубіжні наукові джерела пропонують доробок моделей конфліктологічної компетентності, які різняться за спрямованістю: КК особистості та потенціалу взаємодії людей у обставинах конфлікту (модель конфлікту). Моделі КК особистості представлені такими складовими:

– конфліктологічні знання, які забезпечують розпізнавання складної ситуації професійно-управлінської взаємодії як конфліктної; конфліктологічні уміння та навички, які забезпечують вибір оптимальної дії; саморегуляція негативних психоемоційних станів в умовах конфлікту (Дзюба, 2018);

– когнітивна, емоційна та поведінкова (Сорока, 2017);

– інформаційно-оцінний, мотиваційно-актуалізаційний, емоційно-поведінковий компоненти (Катасанов, 2018).

При включенні в структуру моделі конфлікту «ставленневої» складової, підготовка спеціалістів починається з актуалізації «їх думок та ставлень до конфлікту, які до того залишалися підсвідомими», а перший етап навчання конструктивному розв'язанню конфліктів націлений на формування «таких ставлень опонентів один до одного, які б сприяли конструктивності подальшої комунікації» (Craig E. Runde & Tim A. Flanagan, 2013: 8, 18).

Недослідженими у тих та інших моделях КК залишаються особливості впливу попереднього життєвого досвіду на вибірковість об'єкту у конфлікті, вплив «ставлення» особистості до дійсності на динаміку розвитку конфлікту. На вирішення виявлених проблем нами запропонована ставленнева модель КК, що представлена уміннями та навичками, когнітивною та ставленневою складовими, що забезпечують здатність педагога бути ефективним у розв'язанні нових протиріч та втілювати внутрішній план розв'язання суперечності на практиці. У такій моделі «ставлення» використовується у розумінні латентного психічного потенціалу, що проявляється у реакціях, переживаннях та діях особистості (у теорії ставлень Мясіщева В. М.).

Незважаючи на визначеність фундаторами компетентнісного підходу місця «ставлення» (нарівні зі знаннями та навичками) у складових компетентності, у сучасних ракурсах вивчення науковцями цього феномену – ставлення або не згадується, або лише декларуються окремі його складові.

Психологічні ставлення людини до дійсності (до себе, до опонента, інших об'єктів, розходження позицій), які не так очевидні, частіше лише зазначаються, і мало досліджуються. Втім, від цих ставлень залежить як засвоєння суб'єктом взаємодії спеціальних знань та вмінь з конфліктології, так і їх прояв у діяльності.

Список використаних джерел:

1. *Definition and Selection of Competencies (DeSeCo). Theoretical and Conceptual Foundations. Strategy Paper.* (2002). URL: <http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41529556.pdf> (дата звернення 27.04.2020)
2. Rychen, Dominique & Tiana Ferrer, Alejandro & UNESCO-IBE. (2004). *Developing Key Competencies in Education: some lessons from international and national experience.* URL: [http://lst-iiep.iiep-unesco.org/cgi-bin/wwwi32.exe/\[in=epidoc1.in\]/?t2000=019347/\(100\)](http://lst-iiep.iiep-unesco.org/cgi-bin/wwwi32.exe/[in=epidoc1.in]/?t2000=019347/(100)) (дата звернення 27.04.2020)

3. Дзюба, Т. (2018). Конфліктологічна компетентність особистості в творчому освітньому просторі. С. П. Яланська (Ред.), *Психологія розвитку творчої особистості в освітньому просторі : монографія (70-97)*. Полтава: Видавець Шевченко Р. В.
4. Катасанов, О. (2018). Соціально-психологічні особливості формування конфліктологічної компетентності особистості в критичні періоди їх розвитку. (Автореферат кандидата психологічних наук). Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Сєверодонецьк.
5. Котлова Л. (2014). Формування конфліктологічної компетентності майбутніх практичних психологів. *Практична психологія освіти XXI ст.: проблеми та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. ВПЦ «Візаві»: Умань.
6. Сорока, І. (2015). *Психологічна профілактика конфліктів в педагогічному колективі вищого навчального закладу*. (Дисертація кандидата психологічних наук). Вищий навчальний заклад «Університет економіки і права «КРОК», Київ.